

خدمات نوین کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی در عرصه سلامت: مقاله مروری روایتی

حسن اشرفی ریزی^۱، نیلوفر هدهدی نژاد^۲، لیلا شهرزادی^۳، محمدرضا سلیمانی^۴

مقاله مروری

چکیده

دسترسی سریع کاربران به اطلاعات سلامت معتبر و روزآمد و همچنین، قابلیت‌های کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی، حضور آن‌ها را در عرصه‌های مختلف سلامت ضروری ساخته است. هدف از انجام پژوهش حاضر، شناسایی نقش‌ها و خدمات نوین کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی در عرصه سلامت بود. روش این پژوهش به صورت مروری روایتی بود. جستجو در سال‌های ۱۳۹۳ و ۱۳۹۵ در بازه زمانی سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۱۶ در پایگاه‌های اطلاعاتی Eric, Emerald, Science Direct, PubMed, SID, Noormags, Magiran (این پایگاه‌ها جزء پایگاه‌های اصلی حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی می‌باشند) با استفاده از کلید واژه‌هایی مانند «اطلاع‌رسانی پزشکی، کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، کتابدار بالینی، کتابدار بیمارستانی، نقش‌ها، خدمات و...» و نیز واژه‌های مرتبط صورت گرفت. پس از مطالعه و ارزیابی محتوایی مقالات، نقش‌ها و خدمات جدید کتابداران پزشکی شناسایی گردید. یافته‌ها نشان داد که حوزه فعالیت کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی فراتر از کتابخانه‌ها است و با توجه به دارا بودن توانایی‌ها و قابلیت‌های فراوان، قادر هستند تا در حیطه‌های مختلف سلامت به ارایه خدماتی مانند آموزش سواد رسانه‌ای، سواد اطلاعاتی، سواد سلامت، اطلاع‌سنجی سلامت، اطلاع‌رسانی سلامت، خدمات بالینی، پژوهش‌یاری سلامت و طراحی و توسعه نظام‌های بازیابی اطلاعات سلامت بپردازند. کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی باید در قالب نقش‌ها و خدمات جدید، رضایت بیماران و خانواده آن‌ها، کادر درمان و دانشجویان و اعضای هیأت علمی را در زمینه اطلاعات سلامت، برآورده سازند.

واژه‌های کلیدی: کتابداران پزشکی؛ خدمات؛ نقش‌ها

پذیرش مقاله: ۱۳۹۵/۱۰/۱۱

اصلاح نهایی: ۱۳۹۵/۹/۲۱

دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۷/۱۹

ارجاع: اشرفی ریزی حسن، هدهدی نژاد نیلوفر، شهرزادی لیلا، سلیمانی محمدرضا. خدمات نوین کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی در عرصه سلامت: مقاله مروری روایتی. مدیریت اطلاعات سلامت ۱۳۹۵؛ ۱۳ (۶): ۴۴۴-۴۳۸

مختلف اجرایی مسؤلیت اجرای این برنامه‌ها را به عهده دارند، اما در این میان گروه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی حتی در مرتبط‌ترین موضوعات، مسؤلیت مستقیم اجرایی و نقش سیاست‌گذاری نداشته‌اند؛ در حالی که در بخش‌هایی مانند بند ۸ سیاست‌های کلی، این سند با عنوان «بهره‌مندی از فن‌آوری‌های نوین در آموزش عالی سلامت» و بند ۱۲ آن مبنی بر «تولید و بومی‌سازی شواهد معتبر علمی برای ارتقای آموزش عالی سلامت (آموزش پژوهی)»، انجام وظایف مربوط، به عهده کتابداران پزشکی خواهد بود که در این بسته به آن توجهی نشده است (۱۱). Schwartz و همکاران، کمبود

مقدمه

نیاز به انتشار و استفاده از اطلاعات دارای کیفیت در حوزه سلامت از یک سو و تغییر و تحول در شیوه سازماندهی و بازیابی اطلاعات از سوی دیگر در حوزه سلامت و همچنین، قابلیت‌های ویژه کتابداران پزشکی در زمینه‌هایی مانند بازیابی اطلاعات، پژوهش، آموزش، بالین و ارایه خدمات به بیماران و خانواده آن‌ها، حضور کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی را در عرصه‌های مختلف ضروری ساخته است.

انجمن کتابداران پزشکی آمریکا، وظیفه کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی را کمک به پزشکان، داروسازان، پیراپزشکان، بیماران و مؤسسات مربوط در امر بازیابی، فراهم‌آوری، اشاعه و ارایه با کیفیت‌ترین اطلاعات سلامت و همچنین، انجام پژوهش‌های پزشکی و طراحی پایگاه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی مربوط می‌داند (۱). این وظایف به نحو چشمگیری در کشورهای پیشرفته از جمله آمریکا و اروپا در زمینه‌هایی مانند کمک به آموزش پزشکان (۲)، مشاوره اطلاعاتی و پژوهشی (۳، ۴)، اطلاع‌رسانی پزشکی به متخصصان سلامت (۵)، پزشکی مبتنی بر شواهد (۶)، خدمات سواد سلامت (۷) و کتاب‌سنجی (۸) مورد توجه قرار گرفته، اما در برخی کشورهای آسیایی (۹) و کشورهای جهان سوم (۱۰) از قابلیت‌های کتابداران پزشکی به شیوه مطلوبی استفاده نشده است.

در ایران، در استانداردها و دستورالعمل‌های وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، به نقش کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی و مشارکت آن‌ها در ارتقای سطح سلامت توجه چندانی نشده است. به عنوان مثال، در بسته‌های تحول و نوآوری در آموزش علوم پزشکی (مصوب سال ۱۳۹۴)، واحدهای

مقاله حاصل پایان‌نامه کارشناسی ارشد با شماره ۳۹۵۲۲۲ می‌باشد که با حمایت دانشگاه علوم پزشکی اصفهان انجام شده است.

۱- دانشیار، کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، مرکز تحقیقات فن‌آوری اطلاعات در امور سلامت، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران

۲- کارشناسی ارشد، کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، مرکز تحقیقات فن‌آوری اطلاعات در امور سلامت، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران (نویسنده مسؤل)

Email: n.hodhodinjad@gmail.com

۳- مربی، کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، مرکز تحقیقات فن‌آوری اطلاعات در امور سلامت، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران

۴- استادیار، کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، مرکز تحقیقات فن‌آوری اطلاعات در امور سلامت، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران

کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی، در سال‌های ۱۳۹۳ و ۱۳۹۵ (بازه زمانی سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۱۶) جستجوهای با استفاده از کلید واژه‌های «کتابداری پزشکی، اطلاع‌رسانی پزشکی، کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، مشاوره اطلاعاتی، علم‌سنجی، اطلاع‌سنجی، کتاب‌سنجی، سواد اطلاعاتی، سواد سلامت، سواد رسانه‌ای، سواد اطلاعات سلامت، خدمات مرجع، کتابدار بالینی، متخصص اطلاعات، کتاب‌درمانی، اطلاع درمانی، نقش‌ها، خدمات و...» همراه با استراتژی‌های مختلف در پایگاه‌های اطلاعاتی فارسی مانند Magiran، Noormags و SID صورت گرفت. در پایگاه‌های اطلاعاتی لاتین مانند PubMed، Science Direct، Eric، LISA و Web of Science نیز از واژه‌های «Medical librarian، Clinical، Medical librarianship، Health librarian، Medical information science، Informationist، Bibliometrics، Information consultor، Librarian، Hospital librarian، Information science، Information therapy، Scientometrics، Digital reference services، Current awareness service، Media literacy، Health literacy، Health information literacy، Selective dissemination of information، Information literacy، Roles and Services» استفاده گردید (این پایگاه‌های اصلی کسب اطلاعات حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی می‌باشند). در ابتدا ۴۱ مقاله شناسایی شد. معیار ورود مقالات، بیان حداقل یکی از نقش‌ها و وظایف کتابداران پزشکی در حوزه پزشکی بود. بر اساس این معیار، ۳۴ مقاله در همه یا بخشی از آن به این موارد اشاره داشتند که مبنای تحلیل نویسنده‌گان قرار گرفت.

یافته‌ها

گسترش و تنوع‌بخشی به خدمات کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی، می‌تواند شرایط مناسبی را برای همکاری واقعی آن‌ها با کاربران حوزه‌های مختلف سلامت فراهم آورد. به عبارت ساده‌تر، امروزه حوزه فعالیت کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی فراتر از کتابخانه‌ها می‌باشد و با توجه به توانایی‌ها و قابلیت‌هایی که دارند، قادر هستند تا در حیطه‌های مختلف سلامت مانند بیمارستان‌ها، کتابخانه‌ها، مراکز تحقیقاتی، مراکز انتشاراتی، مراکز علم‌سنجی، مجلات تخصصی، مراکز رشد و مراکز دانش بنیان به ارائه خدمات بپردازند. انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی استرالیا (Australian Library and Information Association) به نقش کتابداران در حوادث و بلایا در چهار حیطه پیشگیری، آمادگی، اقدام (پاسخ) و بهبود اشاره کرده است و به کتابداران و اطلاع‌رسانان توصیه می‌کند که خود را برای پاسخ به موقع به نیازهای اطلاعاتی عموم مردم و تیم درمان آماده نمایند (۱۷).

بر اساس عقیده Holst و همکاران، کتابداران بیمارستانی با ارائه خدمات متنوع به کادر درمان، به افزایش کارایی کادر درمان، افزایش رضایت بیماران خانواده آن‌ها از بیمارستان و خدمات آن و بهبود بخشی به مراقبت‌های بیماران کمک می‌کنند (۱۸). Cooper و Crum بر این باور هستند که کتابداران زیست پزشکی، به دانشجویان و اعضای هیأت علمی این رشته در انجام مروره‌های نظام‌مند و انجام پژوهش کمک می‌نمایند (۱۹). طبق نظر Scherrer، کتابداران مرجع ضمن انجام وظایف سنتی خود در بخش مرجع کتابخانه‌ها، در طراحی صفحات وب و ارائه مشاوره اطلاعاتی به مراجعه‌کنندگان بسیار تأثیرگذار

استانداردهای دقیق در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی را از مهم‌ترین علل بی‌توجهی به قابلیت‌های کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی در کشورهای کمتر توسعه یافته دانسته‌اند (۲).

با وجود خلأهای قانونی و اجرایی، کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی به ویژه در ایران، فعالیت‌هایی جهت شناساندن قابلیت‌ها و توانمندی‌های حرفه‌ای خود انجام داده‌اند که نتایج این فعالیت‌ها را می‌توان در عرصه‌های مختلف سلامت مشاهده نمود. یکی از مصادیق این فعالیت‌ها، مشاوره اطلاعاتی به کاربران سلامت است. در سال‌های اخیر، اصطلاح مشاوره اطلاعاتی در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی مورد توجه قرار گرفته است. Frank و همکاران، مشاور اطلاعاتی را فردی فعال می‌دانند که با اعضای هیأت علمی، پژوهشگران و دانشجویان و حتی بیماران و خانواده آن‌ها همکاری می‌کند و با استفاده از مهارت‌های «سواد اطلاعاتی» و «سواد پژوهشی»، اطلاعات لازم را در اختیار آن‌ها قرار می‌دهد (۴). خوش‌تراش سندی معتقد است، همان‌گونه که مشاور آمار، پژوهشگر را در مراحل تجزیه و تحلیل آماری و یافتن فرمول‌های مورد نیاز در فرایند پژوهش کمک می‌نماید، مشاور اطلاعاتی نیز می‌تواند پژوهشگر را در جمع‌آوری منابع، مطالعات کتابخانه‌ای و دسترسی به منابع در کتابخانه یا مراکز اطلاع‌رسانی یاری رساند (۱۲). باقری و همکاران، مشاوره اطلاعاتی را عاملی در جهت خودکارآمدی کاربران، اشتیاق به مطالعه آن‌ها، مراجعه مجدد آن‌ها به کتابخانه و احساس لذت از محیط کتابخانه می‌دانند (۱۳). خسروی و همکاران (۱۵، ۱۴) و شهرزادی و اشرفی ریزی (۱۶) نیز به نقش کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی در مشاوره اطلاعاتی به بیماران، به ویژه در تهیه مواد خواندنی سلامت به زبان ساده اشاره کرده‌اند.

به عبارت ساده، افزایش تقاضاهای اطلاعاتی کاربران، دشواری استفاده از منابع و پایگاه‌های اطلاعاتی دیجیتال، کمبود وقت کاربران و پایین بودن سواد اطلاعاتی و سواد سلامت عموم کاربران در شناسایی اطلاعات معتبر، نیاز به متخصصانی را که بتوانند به آن‌ها در یافتن، ارزیابی و استفاده مؤثر از اطلاعات در حوزه‌های مختلف سلامت کمک کنند، ضروری می‌نماید. این متخصصان تحت عنوان مشاوران اطلاعات سلامت نامیده می‌شوند. مشاوران اطلاعات سلامت با پشتوانه علمی و تخصصی خود، قادر هستند به ارائه دهندگان خدمات سلامت یعنی پزشکان، پرستاران، دانشجویان، اعضای هیأت علمی، دستیاران و... در فرایندهای آموزشی، پژوهشی، درمانی و مدیریتی و همچنین، به دریافت کنندگان خدمات سلامت یعنی بیماران و عموم مردم در تسهیل و تسریع فرایند درمان و ارتقای سلامت آن‌ها با تسهیل و دسترس‌پذیری به منابع اطلاعاتی روزآمد و معتبر، کمک نمایند. سؤال اساسی این است که ابعاد مختلف مفهوم جدید مشاوره اطلاعات سلامت به صورت دقیق‌تر چیست؟ بنابراین، هدف از انجام پژوهش حاضر، شناسایی نقش‌ها و وظایف نوین کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی در عرصه سلامت در قالب مفهوم نوین مشاوره اطلاعات سلامت بود تا ضمن معرفی این نقش‌ها به کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی شاغل به عنوان نقش‌ها و وظایف جدید، به ارائه دهندگان و دریافت کنندگان خدمات اطلاعات سلامت نیز جهت استفاده از این پتانسیل‌ها در عرصه‌های مختلف سلامت مانند آموزش، پژوهش، مدیریت، درمان و ارتقای سطح سلامت جامعه کمک نمایند.

روش بررسی

این پژوهش به روش مروری روایتی انجام شد. جهت شناسایی خدمات نوین

بحث

فن‌آوری‌های جدید اطلاعاتی، روند ذخیره، بازیابی، مدیریت و اشاعه اطلاعات سلامت را دگرگون ساخته و به دنبال آن، وظایف و خدمات سنتی کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی را نیز متحول کرده است. در حال حاضر، یکی از مشکلات جامعه ارایه دهنده خدمات سلامت، یافتن اطلاعات مورد نیاز از میان انبوه پایگاه‌های اطلاعاتی و رسانه‌های مختلف اطلاعاتی و ارتباطی به دلیل مشکلاتی از جمله عدم توانایی کافی در جستجوی اطلاعات مورد نیاز و کمبود زمان برای جستجو و بازیابی اطلاعات می‌باشد. همچنین، در دسترسی به اطلاعات سلامت بین کادر درمان، استادان و دانشجویان با بیماران و خانواده آن‌ها تفاوت زیادی وجود دارد. در حالی که گروه اول از این خدمات بهره کافی می‌برند، اما بیماران و خانواده آن‌ها (مواد خواندنی سلامت به زبان ساده در حوزه سلامت) کمترین بهره را دارند. بنابراین، یکی از وظایف اساسی کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی، کاهش فاصله اطلاعاتی و ارتباطی میان این دو گروه از دریافت‌کنندگان خدمات اطلاعات سلامت است.

خواهند بود (۵). Crum و Cooper به نقش‌های جدید کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی به عنوان کتابدار حوادث و بلایا (متخصصان اطلاعات حوادث و بلایا)، کتابدار مرور نظام‌مند، اینفورمیشن‌نیست بالینی، اینفورمیشن‌نیست سلامت عمومی (فراهم کردن اطلاعات سلامت برای کادر درمان) و کتابدار فن‌آوری‌های نوظهور اشاره کرده‌اند (۲۰). بر اساس نقش‌های جدید کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی، کتابداران باید در عرصه‌های مختلف سلامت به ارایه وظایف و خدمات جدید بپردازند. به نظر نویسندگان و با الهام از مفاهیم و متون این حوزه، انتخاب اصطلاح مشاور اطلاعات سلامت به عنوان اصطلاح جدیدی برای وظایف و نقش‌های جدید کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی در عرصه سلامت، اصطلاح مناسب و روزآمدی می‌باشد. به نظر می‌رسد که امروزه دسترسی کاربران به اطلاعات سلامت در زمان و مکان مناسب بدون کمک و راهنمایی مشاوران اطلاعات سلامت کاری دشوار و گاهی غیر ممکن است. در ادامه، به ابعاد مختلف نقش‌ها و وظایف مشاوران اطلاعات سلامت پرداخته شد (جدول ۱).

جدول ۱: خدمات و وظایف نوین کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی در عرصه سلامت در قالب مشاور اطلاعات سلامت

انواع خدمات	وظیفه کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی
آموزش سواد رسانه‌ای	کمک به کاربران در افزایش مهارت‌های تفکر انتقادی، تشخیص اهداف رسانه‌ها، شناسایی اطلاعات درست از نادرست و توانایی خلق و توزیع پیام‌های رسانه‌ای (۲۱)
آموزش سواد سلامت	آموزش کارکنان مراقبت‌های بهداشتی در زمینه سواد سلامت، تنظیم و تدوین مجموعه منابع به زبان ساده برای بیماران، آشنا ساختن کارکنان حوزه مراقبت‌های سلامت با منابع روزآمد اطلاعاتی موجود برای ارجاع مراجعہ کنندگان به آن‌ها، همکاری مستمر با سازمان‌های اجتماعی و کتابخانه‌های محلی برای فراهم‌آوری اطلاعات مورد نیاز سلامت در جامعه، ایجاد و توسعه وب‌سایت‌ها، ویکی‌ها، پادکست‌ها، کانال‌ها و صفحات تخصصی آموزش سواد سلامت (۲۳، ۲۲) که این خدمات را می‌توان مشاوره اطلاعات سلامت همگانی نیز نامید.
خدمات اطلاع‌رسانی سلامت	خدمات اطلاع‌رسانی سلامت هم‌زمان مانند خدمات مرجع سنتی و نیز خدمات مرجع دیجیتال مانند ارتباط با کاربران از طریق گفتگوهای هم‌زمان پیوسته، پست الکترونیکی، تماس صوتی، ویدیو چت و...، خدمات اطلاع‌رسانی سلامت غیر هم‌زمان مانند خدمات آگاهی‌رسانی جاری، خدمات اشاعه‌گزینشی اطلاعات سلامت و خدمات وب‌سایت کتابخانه‌ها و مرکز اطلاع‌رسانی (۲۴، ۵)
خدمات بالینی	خدمات کتابدار بالینی: کمک به پزشکان در یافتن آخرین شواهد علمی جهت درمان بیماران (۲۷-۲۵) که این خدمت را می‌توان مشاوره اطلاعات بالینی نیز نامید.
خدمات پژوهش‌یاری سلامت	خدمات اطلاع‌رسانی: کمک به بیماران جهت درمان با ارایه اطلاعات متناسب با نوع بیماری آن‌ها (۲۹، ۲۸)
طراحی و توسعه نظام‌های بازیابی اطلاعات	خدمات انتشاراتی به نویسندگان و مترجمان کتاب، خدمات انتشاراتی به مجلات تخصصی به عنوان مدیر داخلی مجلات، خدمات پژوهشی به مراکز تحقیقاتی در قالب مشاور اطلاعات پژوهشی به پژوهشگران، خدمات مرورهای نظام‌مند به پژوهشگران به ویژه کادر درمان در بحث پزشکی مبتنی بر شواهد، پرستاری مبتنی بر شواهد و دندان پزشکی مبتنی بر شواهد
آموزش سواد اطلاعاتی	طراحی و توسعه پایگاه‌های اطلاعاتی (۱)، وب‌سایت‌ها، ابزارهای کاوش، رسانه‌های اجتماعی مرتبط با نظام سلامت
خدمات اطلاع‌سنجی سلامت	کمک به شناسایی و ارایه نیاز اطلاعاتی کاربران، جستجو، بازیابی، ارزیابی و استفاده مؤثر کاربران از اطلاعات در زندگی شخصی و حرفه‌ای (۳۰)
	ارزیابی پژوهشگران سلامت با استفاده از شاخص‌های علم‌سنجی، تدوین گزارش علمی و ترسیم نقشه علمی، استخراج شاخص‌های علم‌سنجی در سطوح مختلف جهت به کارگیری در امر تشویق، ارتقا و ارزیابی عملکرد پژوهشی محققان، برگزاری کارگاه‌های آموزشی علم‌سنجی و ارایه مشاوره به اعضای هیأت علمی و دانشجویان در مورد مجلات معتبر علمی، تلاش در جهت معرفی و ثبت مجلات علمی دانشگاه در نمایه‌های معتبر بین‌المللی، تسریع و تسهیل مراحل فرایند ارتقای اعضای هیأت علمی از طریق شناسایی مجلات معتبر و تحلیل محتوای علمی آثار علمی (۳۱، ۸)

قابلیت‌های کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی خواهد داشت (۳۱). هرچند جامعه سلامت نیز انتظار دارد که کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی، خود را متناسب با شرایط روز روزآمد نگه دارند و بهترین و مناسب‌ترین خدمات را در اختیار آن‌ها قرار دهند.

نتیجه‌گیری

توسعه و ارایه خدمات نوین کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی، نیازمند تأمین زیرساخت‌ها، آموزش‌ها و پژوهش‌های نظام‌مند و ایجاد تغییر نگرش مثبت دست‌اندرکاران حوزه سلامت نسبت به نقش‌های نوین کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی (یعنی مشاوره اطلاعات سلامت) می‌باشد تا ضمن برطرف نمودن نگرانی‌های موجود، آن‌ها را در جهت همراهی و حمایت از برنامه‌های کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی در حوزه سلامت متقاعد نمایند. چنانچه عقاید و نظرات پزشکان و کادر درمانی چه در بیمارستان‌ها و چه در مراکز آموزش پزشکی و نیز بیمارمان، در مورد حضور این متخصصان مثبت نباشد، با مقاومت و عدم همراهی آن‌ها مواجه می‌شود و موانع زیادی در دستیابی به اهداف پیش‌بینی شده ایجاد می‌گردد. به نظر می‌رسد کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی باید در قالب نقش‌ها و خدمات جدید همچون آموزش سواد رسانه‌ای، سواد اطلاعاتی، سواد سلامت، اطلاع‌سنجی سلامت، اطلاع‌رسانی سلامت، خدمات بالینی، پژوهش‌یاری سلامت و طراحی و توسعه نظام‌های بازایی اطلاعات سلامت، دسترسی و استفاده از اطلاعات سلامت را برای بیمارمان و خانواده آن‌ها، کادر درمان و نیز دانشجویان و اعضای هیأت علمی فراهم نمایند. به عبارت دیگر، حرفه‌هایی در آینده موفق خواهند بود که ذی‌نفعان از آن سود ببرند و کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی نیز از این امر مستثنی نخواهد بود. بر این اساس، نویسندگان پژوهش حاضر اعتقاد دارند که با توجه به تغییر نقش کتابداران و اطلاع‌رسانان در عصر جدید، شاید بتوان نام جدید رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی را مشاوره اطلاعات سلامت نیز نامید.

پیشنهادها

بر اساس یافته‌های پژوهش، پیشنهادهای کاربردی از جمله «بازنگری سرفصل‌های مقاطع مختلف تحصیلی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی با توجه به نقش‌های جدید آن‌ها در حوزه سلامت؛ برگزاری دوره‌های آموزشی برای کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی با تأکید بر نقش‌های جدید آن‌ها در عرصه سلامت؛ راه‌اندازی و گسترش خدمات جدید کتابداران پزشکی در حوزه‌های مختلف سلامت جهت تسهیل آموزش، پژوهش، مدیریت و بهبود درمان؛ استفاده از پتانسیل بازاریابی اجتماعی جهت تغییر آگاهی و نگرش دریافت کنندگان و ارایه دهندگان خدمات سلامت نسبت به قابلیت‌های کتابداران پزشکی» ارایه می‌گردد.

تشکر و قدردانی

تحقیق حاضر بخشی از پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی مصوب دانشگاه علوم پزشکی اصفهان می‌باشد که متناسب با ساختار مقاله مروری روایتی، تغییراتی در محتوا توسط نویسنده اول داده شد و مطالب متعدد جدیدی در سال ۱۳۹۵ به آن اضافه گردید.

نتایج پژوهش غفاری و معصومی در مرکز توسعه و پژوهش‌های بالینی بیمارستان‌های آموزشی همدان، نشان داد که سرپرستان این مراکز اذعان داشتند که در بسیاری از موارد، کارکنان غیر کتابدار جستجوی اطلاعات را به دلیل این که با زبان جستجو و نیز ابزارهای کنترل واژگان آشنایی ندارند، موفق نمی‌دانند. در نتیجه، وظیفه اصلی کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی در جهت نادرست به دیگر مشاغل سپرده شده است (۳۲). از طرف دیگر، نتایج پژوهش‌های متعددی همچون Urquhart و همکاران (۳۳)، مؤمن‌زاده و همکاران (۳۴)، موحدی و همکاران (۳۵)، کریمی و همکاران (۳۰) و Esparza و همکاران (۳۶) حاکی از آن است که جامعه خدمت‌رسان و خدمت‌گیرنده سلامت، توانایی کافی در جهت رفع نیازهای اطلاعاتی خود را ندارند و عدم شناخت کافی آن‌ها نسبت به قابلیت‌های کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی، به این وضعیت نه چندان مناسب دامن زده است؛ در حالی که حضور کتابدار و اطلاع‌رسان پزشکی می‌تواند نقش مهم و مؤثری را در تأمین نیازهای اطلاعاتی گروه‌های مختلف سلامت ایفا کند. از طرف دیگر، کنترل هزینه‌های درمانی و افزایش خودمراقبتی در اقبال مختلف جامعه، به یکی اصلی‌ترین دغدغه‌های مدیران بخش سلامت تبدیل شده و آن‌ها را با چالش‌های خاصی مواجه کرده است. استفاده روزافزون از فضاهای مجازی، شبکه‌های اجتماعی و محیط وب در میان اقشار مختلف جامعه، باعث دسترسی ساده‌تر به حجم زیادی از اطلاعات بهداشتی و درمانی شده است که صحت بسیاری از آن‌ها مورد تردید است. مراجعه مکرر بیمارمان و خانواده‌های آن‌ها برای دریافت اطلاعات درمانی به دلیل فراموش کردن توصیه‌های پزشکی که پیش‌تر توسط پزشک معالج به آن‌ها داده شده است، یکی دیگر از چالش‌های حوزه سلامت برای ارتقای کیفیت خدمات بهداشتی-درمانی به شمار می‌رود. این مسایل لزوم آموزش‌هایی همچون آموزش سواد سلامت، آموزش سواد رسانه‌ای و ارایه خدمات اطلاع‌رسانی پزشکی توسط کتابداران پزشکی را بیش از پیش نمایان ساخته است. به طور خلاصه، کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی در حال حاضر باید به ارایه خدمات آموزش سواد رسانه‌ای، سواد اطلاعاتی، سواد سلامت، اطلاع‌سنجی سلامت، اطلاع‌رسانی سلامت، خدمات بالینی، پژوهش‌یاری سلامت و طراحی و توسعه نظام‌های بازایی اطلاعات سلامت جهت ارایه خدمات مؤثرتر به بیمارمان، دانشجویان و اعضای هیأت علمی، کادر درمان و سایر ذی‌نفعان خدمات سلامت بپردازند.

نکته حایز اهمیت در این راستا، گاهی کمبود نیروهای کتابدار پزشکی متخصص و آشنا با نظریه‌ها، فن‌آوری‌های جدید و حوزه‌های آموزشی-درمانی در دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور می‌باشد که روند ارایه این خدمات را کند کرده است. چنانچه کتابدار پزشکی متخصص و آشنا با فن‌آوری‌های نوین و مسلط بر نقش‌های جدید کتابدار پزشکی وجود داشته باشد، تا حد زیادی می‌تواند نگرانی‌های جامعه مخاطب را برای دریافت اطلاعات سلامت معتبر برطرف نماید. بنابراین، لازم است کتابداران، کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی سلامت به دنبال رویکردی باشند تا ضمن برطرف نمودن نگرانی‌های موجود، آگاهی کاربران خود را نسبت به خدمات کتابداری پزشکی افزایش دهند و با ایجاد تغییر در نگرش مخاطبان، آن‌ها را در جهت حمایت و همراهی با برنامه‌های کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی متقاعد نمایند. یافته‌های پژوهش اشرفی ریزی و همکاران مؤید این مطلب است که به کارگیری روش‌ها و فنون بازاریابی اجتماعی، نقش مهمی در افزایش آگاهی و نگرش مثبت جامعه سلامت نسبت به

References

1. Medical Librarian Association. Medical Librarian [Online]. [cited 2014 Feb 19]; Available from: URL: <http://www.mlanet.org/p/bl/et/blogid=51&blogaid=1394>
2. Schwartz DG, Blobaum PM, Shipman JP, Markwell LG, Marshall JG. The health sciences librarian in medical education: a vital pathways project task force. *J Med Libr Assoc* 2009; 97(4): 280-4.
3. Donham J, Green CW. Perspectives on developing a culture of collaboration: librarian as consultant. *J Acad Librariansh* 2004; 30(4): 314-21.
4. Frank DG, Raschke GK, Wood J, Yang JZ. Information consulting: The key to success in academic libraries. *J Acad Librariansh* 2001; 27(2): 90-6.
5. Scherrer CS. Reference librarians' perceptions of the issues they face as academic health information professionals. *J Med Libr Assoc* 2004; 92(2): 226-32.
6. Schardt C. Health information literacy meets evidence-based practice. *J Med Libr Assoc* 2011; 99(1): 1-2.
7. Parker R, Kreps GL. Library outreach: overcoming health literacy challenges. *J Med Libr Assoc* 2005; 93(4 Suppl): S81-S85.
8. Astrom F, Hansson J. How implementation of bibliometric practice affects the role of academic libraries. *Journal of Librarianship and Information Science* 2012; 45(4): 316-22.
9. CiSAP-Consortium of iSchools Asia Pacific. Directory of Library and Information Science Programs in Asia [Online]. [cited 2015 Aug 8]; Available from: URL: <http://www.cisap.asia/schools/index.htm>
10. Gozo AJ. Appropriate Health Sciences Services for the Third World. Proceedings of 5th International Congress on Medical Librarianship; 1985 Sep 30-Oct 4; Tokyo, Japan.
11. Ministry of Health and Medical Education. Changes in medical education. Tehran, Iran: Ministry of Health and Medical Education; 2014. [In Persian].
12. Khosh Tarash Sendi M. The effect of cooperation of information consultant on the quality of the performance of dissertations for nursing master degree. *National Studies on Librarianship and Information Organization* 2004; 15(1): 59-68. [In Persian].
13. Bagheri M, Shabani A, Abedi MR. Effect of information counseling on library anxiety and library behaviors among users of public libraries. *Research on Information Science and Public Libraries* 2014; 19(4): 569-81. [In Persian].
14. Khosravi A, Ahmadzadeh K, Ahmadzadeh Z. Health literacy development. Bushehr, Iran: Bushehr University of Medical Sciences; 2014. [In Persian].
15. Khosravi A, Ahmadzadeh K, Arastoopoor S, Tahmasbi R. Health literacy levels of diabetic patients referred to Shiraz health centers and its effective factors. *Health Inf Manage* 2015; 12(2): 194-205. [In Persian].
16. Shahrzadi L, Ashrafi-rizi H. Health information consulting: Key role of medical Librarians. *J Med Edu Dev* 2016; 9 (21): 1-4. [In Persian].
17. Australian Library and Information Association. ALIA guide to disaster planning, response and recovery for libraries. Deakin, Australia: Australian Library and Information Association; 2010. p. 1-14.
18. Holst R, Funk CJ, Adams HS, Bandy M, Boss CM, Hill B, et al. Vital pathways for hospital librarians: present and future roles. *J Med Libr Assoc* 2009; 97(4): 285-92.
19. Crum JA, Cooper ID. Emerging roles for biomedical librarians: a survey of current practice, challenges, and changes. *J Med Libr Assoc* 2013; 101(4): 278-86.
20. Cooper ID, Crum JA. New activities and changing roles of health sciences librarians: a systematic review, 1990-2012. *J Med Libr Assoc* 2013; 101(4): 268-77.
21. Media Literacy Project. What is Media Literacy? [Online]. [cited 2015 Sep 22]; Available from: URL: <https://medialiteracyproject.org/learn/media-literacy/>
22. U.S. Department of Health and Human Services, Office of Disease Prevention and Health Promotion. National Action Plan to Improve Health Literacy. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Office of Disease Prevention and Health Promotion; 2010.
23. Akbarinezhad F. The relationship between media literacy and health literacy among pregnant women in health centers of Isfahan. [MSc Thesis]. Isfahan, Iran: Isfahan University of Medical Sciences; 2013. [In Persian].
24. Kathleen Kern M. Virtual reference best practices: tailoring services to your library. 1st ed. Chicago, IL: American Library Association; 2009.
25. Harrison J, Beraquet V. Clinical librarians, a new tribe in the UK: roles and responsibilities. *Health Info Libr J* 2010; 27(2): 123-32.
26. Roper T. The impact of the clinical librarian: a review. *Journal of EAHIL* 2015; 11(4): 19-22.
27. Brettle A, Maden-Jenkins M, Anderson L, McNally R, Pratchett T, Tancock J, et al. Evaluating clinical librarian services: a systematic review. *Health Info Libr J* 2011; 28(1): 3-22.
28. Mitchell DJ. Toward a definition of Information Therapy. *Proc Annu Symp Comput Appl Med Care* 1994; 71-5.
29. Zeinali V, Riahinia N. Information therapy services in educational hospitals: a feasibility study in educational hospitals of Shahid Beheshti University of Medical Sciences. *J Health Adm* 2015; 18(59): 66-81. [In Persian].
30. Karimi Z, Ashrafi-Rizi H, Papi A, Shahrzadi L, Hassanzadeh A. Effect of information literacy training course on information literacy skills of undergraduate students of Isfahan University of Medical Sciences based on ACRL standards. *J Educ Health Promot* 2015; 4: 76.

31. Ashrafi-rizi H, Hodhodinejad N, Soleymani M, Shahrzadi L. The effect of social marketing techniques on knowledge and attitude of health scholars to medical librarianship services. *International Journal of Humanities and Cultural Studies* 2016; 3(1): 1148-60.
32. Ghaffari S, Masomi L. A study of hospital librarians' role in offering information services to medical specialists, assistants and medical doctors in Hamedan educational and health centers. *Epistemology* 2009; 2(4): 39-41. [In Persian].
33. Urquhart C, Turner J, Durbin J, Ryan J. Changes in information behavior in clinical teams after introduction of a clinical librarian service. *J Med Libr Assoc* 2007; 95(1): 14-22.
34. Momenzadeh N, Tafreshi Fereydoon A, Fayyaz Bakhsh A, Khodaei Ashan S. The role of Tabriz medical sciences university hospital librarians in the evidence-based practice. *Epistemology* 2011; 3(11): 33-46. [In Persian].
35. Movahedi F, Ashrafirizi H, Sharifmoghdam H. Physicians' perception about the role of clinical librarianship at Alzahra Medical Center. *J Health Adm* 2014; 16(54): 71-81. [In Persian].
36. Esparza JM, Shi R, McLarty J, Comegys M, Banks DE. The effect of a clinical medical librarian on in-patient care outcomes. *J Med Libr Assoc* 2013; 101(3): 185-91.

A Study on the Novel Services of Medical Librarians in Health Information Services: A Narrative Review

Hasan Ashrafi-Rizi¹, Niloofer Hodhodinezhad², Leila Shahrzadi³, Mohammadreza Soleymani⁴

Review Article

Abstract

Access to valid and new health information as well as capabilities of medical librarians has highlighted their presence in various areas of health. The aim of the present study was to identify the new roles and services of medical librarians in the field of health. This narrative review was conducted in 2014-2016. The Data was collected through studying the articles published on information databases like Magiran, SID, Noormags, PubMed, Science Direct, Emerald, and Web of Science during the past 15 years (2002 to 2016). The keywords used in this search included "medical librarian", "medical librarianship", "clinical librarian", "roles", "services", and other similar keywords. The new roles and services of librarians were identified after studying and evaluating the contents of the articles. The results showed that the areas of medical librarians' activities go beyond libraries and according to their abilities and capabilities, they can offer their new services such as media literacy, information literacy, health literacy, health scientometrics, health information services, clinical services, health research services, and design and development of health information retrieval systems. In framework of their new roles and activities, medical librarians should satisfy patients and their families, medical staff, and students and faculty members in the field of health information.

Keywords: Medical Librarians; Services; Roles

Received: 10 Oct, 2016

Accepted: 31 Dec, 2016

Citation: Ashrafi-Rizi H, Hodhodinezhad N, Shahrzadi L, Soleymani M. **A Study on the Novel Services of Medical Librarians in Health Information Services: A Narrative Review.** Health Inf Manage 2017; 13(6): 438-44.

Article resulted from MSc thesis No. 395222 and funded by Isfahan University of Medical Sciences.

1- Associate Professor, Medical Librarianship and Information Sciences, Health Information Technology Research Center, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran

2- MSc, Medical Librarianship and Information Sciences, Health Information Technology Research Center, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran (Corresponding Author) Email: n.hodhodinezhad@gmail.com

3- Lecturer, Medical Librarianship and Information Sciences, Health Information Technology Research Center, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran

4- Assistant Professor, Medical Librarianship and Information Sciences, Health Information Technology Research Center, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran